

שותפיו של האל

הר' ייץ גרינברג – ygreenberg@hadar.org

תרגום: עליזה רז-מלצר

פרשת אמור תשפ"א

בפתח רשימת המועדים המפורטים בפרשת אמור, מורה אלוהים למשה "דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם: מוֹעֲדֵי ה' אֲשֶׁר-תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ-- אֵלֶּה הֵם מוֹעֲדֵי" (ויקרא כ"ג, 2). המשפט התכליתי והפשוט הופך בפרשנות חז"ל לית להכרזה על כך שהברית בין אלוהים לישראל היא בגדר שותפות.

חז"ל מחלקים את חציו השני של הפסוק לשלושה: "אמר ר' יצחק אמר הקב"ה: עד שלא נעשית אומה שלי, מועדי ה', מכאן ואילך 'אשר תקראו אותם'". עד שעם ישראל לא הפך לאומה של אלוהים כשבא איתו בברית, המועדים נקבעו על ידי ה'. השבת, לדוגמה, התברכה והתקדשה עוד בטרם נוצר עם ישראל.¹ עם הפיכתם לעם הברית, אומר להם אלוהים: "מועדי ה' אשר [אתם] תקראו אותם מקראי קדש", ומתכוון לבתי הדין הרבניים שהכריזו על קידוש החודש על פי מולד הלבנה (ראש חודש) וקבעו בהתאם את זמני החגים והמועדים.² בעקבות הכרזת בתי דין של עם ישראל, "אלה הם [אלה הפכו להיות ל] מועדי [מועדי ה']".³

¹ ויברך אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ" (בראשית ב, 3)

² כגון פסח (ט"ו-כ"א בניסן), שבועות (ו' בסיון) וסוכות (ט"ו-כ"ב בתשרי)

³ דברים רבה ב, 14 כפי שמצוטט ב.ד. סולובייצ'יק, איש ההלכה, גלוי ונסתר, ירושלים (1979), עמ' 72.

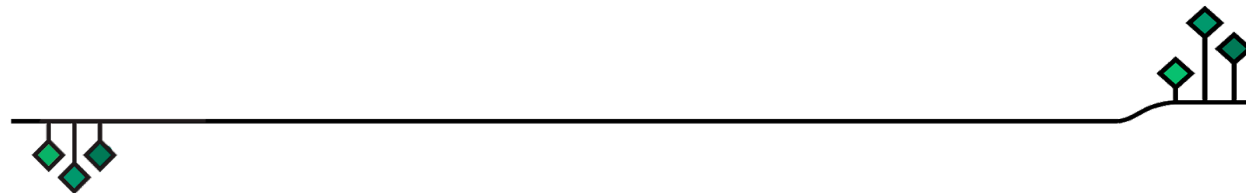
במבט ראשון נראה אולי שהפירוש של חז"ל עוסק בפרט טכני של קביעת לוח השנה העברי על ידי הסנהדרין. אך למעשה, מדובר במסר עמוק יותר. היהודים מקדשים את המועדים ממקום של שותפות. המדרש מספר ש"כשמתכנסין מלאכי השרת לפני הקב"ה לומר אימתי ראש השנה ואימתי יום הכפורים הקב"ה אומר להם: לי אתם שואלים? אני ואתם נלך אצל בית דין של מטה".⁴ במילים אחרות, המועדים שקבע הסנהדרין מחייבים גם את אלוהים ואת גרמי השמים. אלוהים מקבל את הכרעות בתי הדין ובכך גם מאשר שהחלטת קביעתם על ה' היא מצב נורמטיבי במסגרת הברית.⁵

הרעיון שאלוהים לא מסתפק רק ביצירת קשר ויחסים עם בני אדם, אלא מבקש מהם שותפות בברית (של תיקון עולם) הוא מהעמדות המהפכניות של היהדות. מודל השותפות מונע (או מתקן) את שתי ההשפעות השליליות שהיו למפגש בין אלוהים לאדם במהלך ההיסטוריה. רבים האנשים והדתות - בכללם גם היהדות בתקופות שונות - שבעבורם הגילוי שישנה ישות אינסופית וכל-יכולה הדואגת לבני אדם יוצר אצלם נסיגה מסוימת - אפילו אינפנטיליזציה. במקום ליטול אחריות, הם מעבירים את בקשותיהם ותחינותיהם לאלוהים. הם מבקשים ממנו לעשות את העבודה במקומם - להעניק להם עולם טוב יותר, לדוגמה, או לענות על צרכים אישיים שלהם - באותות ומופתים. אך רעיון השותפות שולל התערבויות ניסיות חד צדדיות ומבהיר שאם בני אדם לא יקיימו את חלקם בשותפות, אלוהים לא יעשה את העבודה בשבילם.

קיימת "פתולוגיה" נוספת שמודל השותפות גודע באיבה. יש אנשים המוצפים כל כך מן האלוהות ומחזיונות העולמות העליונים, שבמקום לעבוד למען תיקון עולם הם משקיעים את עיקר מרצם לשרת

⁴ הכוונה היא לסנהדרין, בית הדין הרבני, אשר קבע בעבר את לוח השנה העברי.

⁵ ראו דבריו של סולובייצ'יק במקור המצוין לעיל. בקידוש של יום השבת אנו מברכים את אלוהים "מקדש השבת". בקידוש של חג ומועד אנו מברכים את אלוהים אשר "מקדש ישראל ו[הם] בתורם מקדשים את[ה] הזמנים".

את האל ולדאוג שיהיה להם חלק בעולם הבא. מרקס קרא לדת שכזו "אופיום להמונים". לטענתו, בעלי הכוח והממון חינו את האנשים להאמין בדת של עולם עליון ותחתון כדי שלא יערערו על הסטטוס קוו הנצלני. ה"המונים" ריכזו את מאמצייהם בחיי העולם הבא ולפיכך לא התקוממו כנגד חלוקת משאבים בלתי הוגנת. תכופות הפכה הדת לשרשרת של משטרים לא-דמוקרטיים שמעשייהם כוונו להשתקת האיכרים/ הצמיתים כדי להבטיח שלא יתמרדו כנגדם. אך בגישה של שותפות, מובן מאליו שאלוהים מבקש מבני האדם לא להסב את מבטם ותשומת לבם מהעולם הזה אלא להיות מעורבים יותר בתיקון עולם ובמיגור אויבי החיים: עוני, דיכוי, מחלה ומלחמה. שותפות הברית הדגישה את שתי המתנות הגדולות שמגיעות יחד עם נוכחות האל בעולמנו. שלטון הרשע נפל. בדיוק כשהעם עמד להרים ידיים ולהיכנע לייאושם, אלוהים תמך בעמידתם. ובמילותיו של בעל התהלים: "לולי ה' עֲזָרְתָּה לִי כְמַעַט, שְׁכָנָה דוֹמָה בְּפָשִׁי. אִם-אֶמְרָתִי, מְטָה רִגְלִי חֶסֶדְךָ ה' יִסְעֶדְנִי".⁶

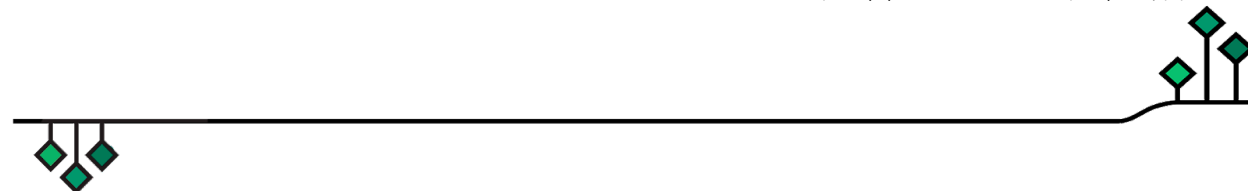
המתנה השניה טמונה בכך שהאל מציג רף של יושר, צדק והגינות. אלוהים הוא שופט שלא ניתן לשחד אותו או למשוך בחוטיו. כשהרשעים צוברים כוח ושליטה על הממסד האנושי, גם כאשר הם הפוסקים בין טוב לרע, עדיין יש לקרבנות הדיכוי גישה ישירה לאלוהים, אשר מצידו נותן תוקף לטענותיהם ודן לחובה את דרך הדיכוי.⁷

מתוך רעיון השותפות זכתה האנושות בשני ייעודים גדולים. האחד - הגם שזו ממלכת האל,⁸ אנו שותפים מלאים בה, כלומר - מחזיקים במחצית העסק. אנחנו לא יכולים 'לדפוק שעון', לתת שעות עבודה ולהניח לאחרים לדאוג לתמונה השלמה. כבעלים. ות למחצה, יש לנו חובה לדאוג למצב הכללי של כדור הארץ, בין אם האופנה באותו רגע היא חיובית או שלילית (כלפי האקלים, לדוגמה, או האוכלוסין) ולנקוט

⁶ תהלים צ"ט, 17-18.

⁷ תהלים קמ"ו, 6-8.

⁸ "לה' הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהָ [כמו גם] תִּבֵּל וַיֵּשְׁבֵי בָּהּ". תהלים כ"ד, 1.

במעשים אשר יבססו את העולם על הציר החיובי. איננו יכולים להעביר את האחריות לאלוהים ולקיים חיי שגרה רגילים.

יש להבין כי האנשים הם שותפים לא רק בתחומים החילוניים אלא גם בדתיים. כל חברי הברית אוחזים במניות על הנחלת ערכים, על התפתחות המסורת ועל הברית שהפכה למשימת האנושות והיהדות להביא את העולם לידי שלמות. איננו יכולים לקבל את התורה ולמלא אחר הוראותיה באופן אוטומטי. במילים של סולובייצ'יק, עם ישראל⁹ "קיבל את התורה מסיני לא בתור מקבל פשוט אלא בתור יוצר עולמות, בתור שותף לקב"ה במעשה בראשית"¹⁰. השותפות מטילה על בני האדם את המשימה לממש את דרך התורה בתנאים חדשים או מתוקנים. האחריות למציאת נתיבים לחיים טובים ככל האפשר מוטלת עלינו. זוהי הוראה הכוללת מצבים בהם ישנן ראיות ותובנות חדשות, וערכי התורה מביאים לתוצאות הרסניות. לנו כשותף האנושי בברית יש מחויבות לפעול להתאים את התורה כך שתעמוד לצד החיים ותיקון עולם.

לשם הדגמה, אביא שני תחומים המעסיקים אותי כעת. האחד - לאורך ההיסטוריה חל ביהדות פיחות במעמדם של לא-יהודים ודתותיהם נתפסו כעבודת אלילים משום שהם נחשבו לאויבינו וגילו כלפינו יחס עוין. כעת, מוטלת על כתפינו המשימה להעריך מחדש ולשדרג את מעמדם וחייהם של מי שאינם יהודים כאנשים שנבראו בצלם אלוהים, בדיוק כמו כל בני האדם. בדומה, יהדות הברית עסוקה במשימה לאתר את נוכחות האל בין הגויים ולזהות בדתות אחרות את הערכים הדתיים והמוסריים. יש לשתף איתם פעולה במימוש המנדט שניתן לנו מאלוהים לתמוך בחיים ותיקון עולם.

⁹ כך אני מפרש את "איש ההלכה" של סולובייצ'יק.

¹⁰ שם, עמ' 73 (ההדגשה שלי).

הדוגמה השניה קשורה לביסוס כבודה של אוכלוסיית ההומוסקסואלים. בדורנו כבר התקבעה העמדה שהומוסקסואליות אינה סטייה או בחירה בחיים מעוותים ואנטי משפחתיים, אלא ביטוי טבעי של מיניות על פני הטווח הרחב שלה. מסיבה זאת לא ניתן להסתתר מאחורי הטענה כי "אני (כלומר, הדור הזה) רק עובד כאן". כשותפים עלינו להכיר בכך שהביקורת של התורה כלפי התנהגויות מיניות 'מופקרות' ואנטי-משפחתיות המבוססות על יחסי כוח ולא מערכות יחסים, פוגעת כעת באנשים השואפים להקים משפחה ולקיים אורח חיים של מחויבות ונאמנות רגשית. כשותפים, נתונה בידינו הסמכות לכבד את ערכי המוסר והמשפחה בסוג זה של יחסים ולכוון את דברי התורה כך שהם מכשירים ומקדשים גם אותם.

הדור הנוכחי אוהז בכוח לבצע את ההתאמות הללו. במילים של סולובייצ'יק, בהצטרפות לברית/שותפות "הקב"ה, כביכול, התנצל עדיו מעליו, את ממשלתו ומסרם לישראל... בית דין של מטה גוזר והקב"ה מקיים".¹¹

ובמילים שלי: אלוהים והתורה סומכים על הדורות הבאים שיהיו שותפים אחראים. כשמסיטים את המבט מעולות ודיכוי, התורה מקבלת אישור להפוך לכלי של דיכוי ואפליה.¹² משימת השותפים היא לפעול כדי להבטיח שכל אופני היישום של התורה יהיו אנושיים ותומכי-חיים.

¹¹ סולובייצ'יק, שם (עמ' 73). אם נתעלם לרגע מ"כביכול", השותפים האנושיים בכל דור מקבלים מנדט מלא לפעול. הם לא צריכים להיות בעלי מעמד זהה לדורות הקודמים, כדברי התלמוד: "יפתח בדורו [היה בעל אותה סמכות דתית] כשמואל בדורו", אף על פי שיפתח היה נחות משמואל בתבונה ובמעמד רוחני. (מסכת ראש השנה, כ"ה ע"ב).

¹² מצבן הנוכחי של נשים עגונות היא דוגמה לכך. התורה הטילה על הגבר את נתינת הגט כדי להגן על נשים מגירושין שרירותיים שנעשים בעל-פה, אך בימינו יש גברים שמנצלים את המצב כדי לחשק את נשותיהם בתוך יחסים כושלים ומסרבים לתת להן גט. רוב בתי הדין הרבניים כשלו בפתרון הדיכוי מפני שלא נעזרו באלטרנטיבות הלכתיות לסיום נישואין וברוב המקרים גם עושים דה-לגיטימציה לקומץ הרבנים שמנסה לשנות את השיטה.

